

2. Kulturforståelse

I dette kapitel præsenteres forskellige fortolkninger af kulturbegrebet og bud på, hvordan man kan bruge kulturforståelse som integrerende faktor i undervisningen. Det kan give lærerne en bedre mulighed for at optræde som rollemodeller over for deres elever og samtidig være med til at skabe en reflekteret diskussion om kultur. Løbende i kapitlet præsenteres der forskellige diskussionsøvelser.

Mette vil gerne give et knus, men Anders lægger an til at ville trykke sin pande mod hendes. Fatima bukker med samlede hænder og griner, da Sofia prøver at give hende et kys på kinden. Rundt om i lokalet er alle ved at hilse på hinanden, men ikke mange kan blive enige om måden at gøre det på.

Vi er midt i en "hilsereg", hvor deltagerne ved hjælp af sedler er blevet instrueret i, hvordan de skal hilse på hinanden. Ganske få har fået den samme instruktion, så der er en stemning af kaos og lattermildhed, fordi en fremstrakt hånd bliver mødt af et ønske om at kysse på kinden og et par foldede hænderne foran brystet af et nik med hovedet. Det føles lidt fjollet at stå der og vifte med hånden, når ingen tager imod den.

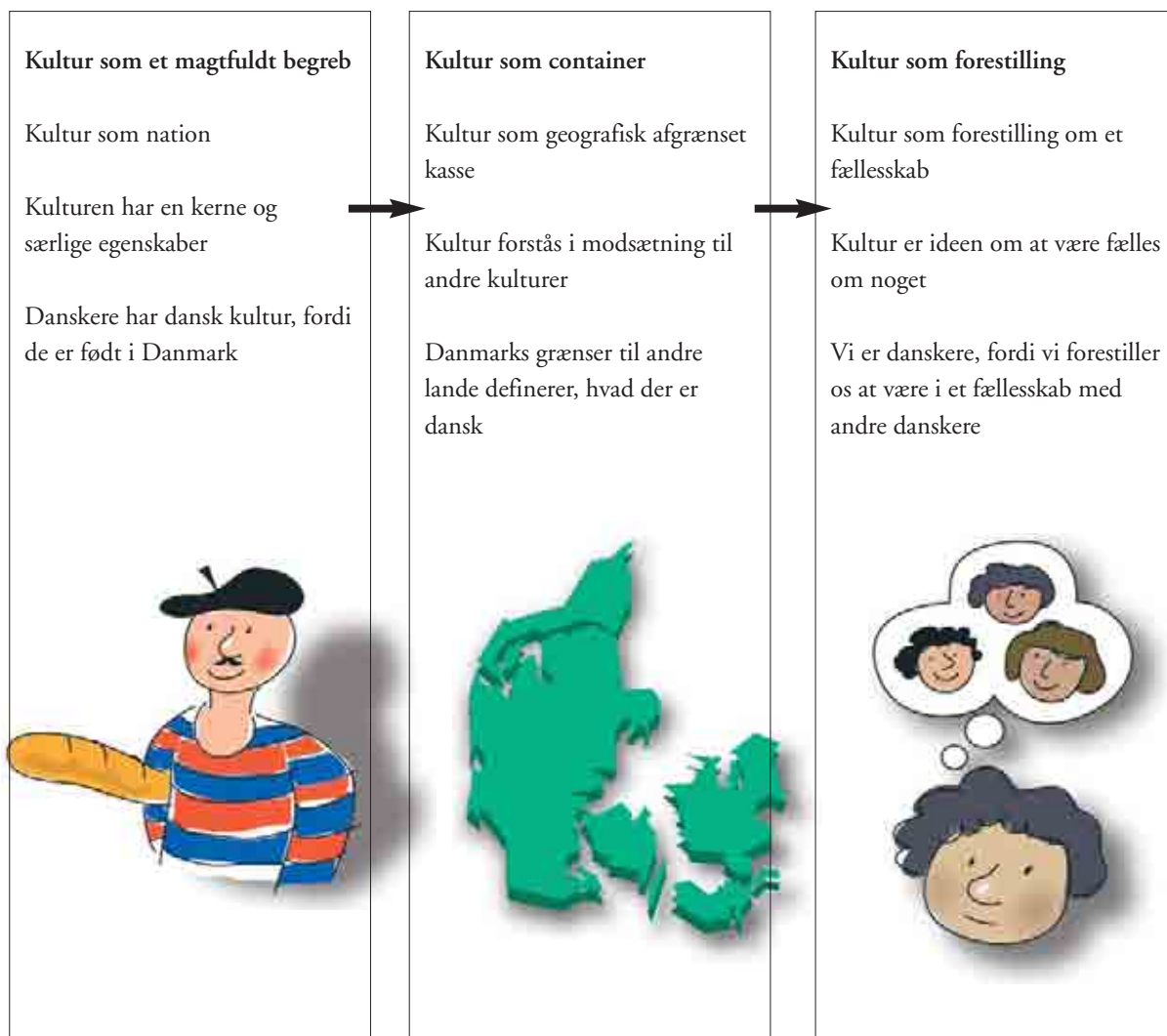
Legen giver deltagerne en sjov anledning til at tale om, hvordan vi møder andre og selv bliver mødt samt til at overveje det kulturelt betingede i vores møde med andre, og hvordan dette påvirker mødet.

Kulturbegrebet

Kultur har været et af omdrejningspunkterne i udviklingsprojektet "Flerkulturel rummelighed i skolen". Mange lærere oplever, at de ved for lidt om de tosprogede elevers kulturer, og at det ofte er svært at tale om kultur uden at lade forskellene være det styrende.

Dette kapitel giver forslag til, hvordan vi kan forstå kultur både som teoretisk størrelse og praktisk anvendeligt begreb. Formålet er at give

lærerne nogle konkrete redskaber i mødet med elever og deres forældre i en skole præget af flere kulturer. Den følgende model viser progressionen i udviklingsprojektets undervisning i kulturforståelse.

Kultur som et magtfuldt begreb

Udviklingsprojektet har valgt at kalde det kulturbegreb, der henviser til kultur som årsagsforklaring, for **kultur som et magtfuldt begreb**. Dette kommer for eksempel til udtryk, når konflikter forklares med: *“De blev uvenner og røg i totterne på hinanden, fordi de har forskellige kulturer”*. Herved tilskrives kultur en magt i sig selv, og der vil naturligt opstå et magtforhold mellem to kulturer.

Ud fra denne forståelse af kultur accepterer vi, at kultur kan være forklaringen på den manglende identifikation, vi kan føle i forholdet til andre. Vi er hver især en del af en kultur, som har mere eller mindre klare karakteristika.

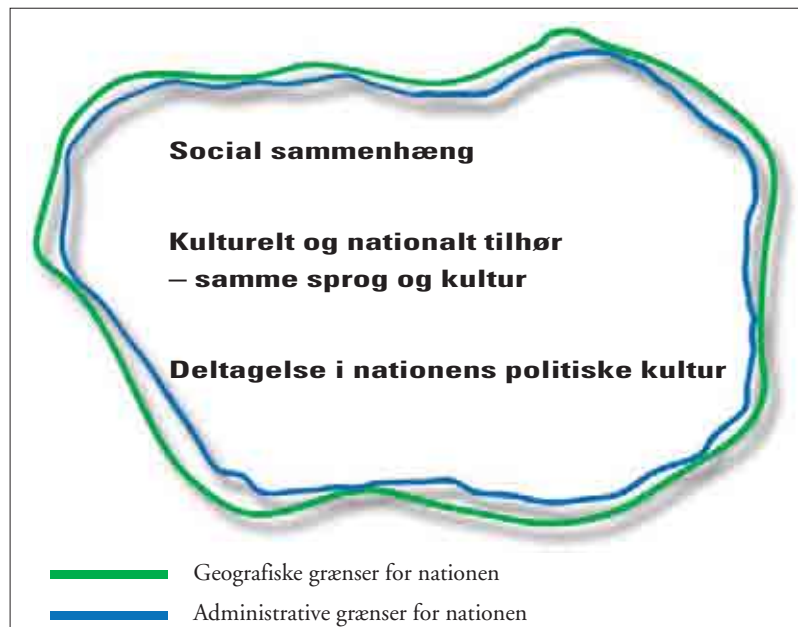
Når uenigheder bliver forklaret ved hjælp af kultur, kommer de til at fremtræde som uløselige. Kultur kommer i en sådan forklaring til at henvise til et fast nationalt tilhørsforhold. Der er således dansk kultur, fordi vi kommer fra Danmark, og svensk kultur, fordi svenskere kommer fra Sverige osv.

Kultur som container

For at komme ud over den foregående fastlåste forståelse af kultur har udviklingsprojektet arbejdet med at få eleverne til at reflektere over deres nationale tilhørsforhold.

Det kan her være nyttigt at tage udgangspunkt i Steven Vertovecs såkaldte "containermodel". Ifølge Vertovec er europæiske nationer opstået ud fra idealet om, at den sociale sammenhæng, det kulturelle

Containermodel af nationen

Model efter idé af Camilla Vibe-Hastrup

tilhørsforhold og den politiske deltagelse findes inden for nationens geografiske og administrative grænser. Det er altså grænserne, der er bestemmende for nationen. Det er kun dem, der bor inden for grænserne, som deler kultur og socialt fællesskab – og har ret til at deltage i statens politiske liv.

Containermodellen er kun en model og ikke nødvendigvis virkeligheden. Modellen forklarer, hvorfor borgere i nationen kun forventes at føle tilhør til én og samme nation. I en sådan nationsforståelse forventes det, at borgerne taler det nationale sprog og deler en fælles national kultur. Ud fra containermodellen kan eksistensen af mere end én kultur inden for statens grænser opfattes som et modsætningsforhold.

Diskussion i klassen

For at problematisere modellens kulturforståelse kan eleverne diskutere:

- Hvad er en nation?
- Hvad betyder det at tegne nogle geografiske grænser, så der sker en opdeling af folk?
- Er der tale om en forestillet virkelighed i containermodellens opfattelse af en nation?
- Kan man forestille sig, at en nation ideelt set kunne være helt anderledes?
- Findes der nationer i verden, hvor alle taler samme sprog?

Spørgsmålene kan suppleres med at arbejde med elevernes stamtræer. Her viser det sig ofte, at der i mange elevers stamtræer optræder en mangfoldighed af mennesker, som kan spores tilbage til andre lande, nationer og regioner. Ofte vil en klasse ligesom en nation være mangfoldig.

“For at danne et læringsrum, hvor det er muligt at få eleverne til at reflektere over deres rolle, er det vigtigt, at undervisningen ikke kun har fokus på produkter. Der skal være fokus på refleksionen”.

Citat fra deltager i udviklingsprojektet

Kultur som forestilling

Containermodellen er i udviklingsprojektet blevet problematiseret med forståelsen af kultur som forestilling. Benedict Andersons forståelse af nationer som forestillede, snarere end praktiske fællesskaber. (Hentet fra “Imagined Communities”). Denne tanke indebærer, at det selv i små nationer som Danmark ikke er muligt at kende alle medlemmer af det nationale fællesskab. Fællesskabet er i stedet forestillet og ideologisk. Hvis man bor i Køge, kender man ikke nødvendigvis danskere

i Skagen eller i Tønder, men man har alligevel en idé om, at man deler fælles værdier og kultur. Dette forestillede fællesskab dannes gennem fortællinger af nationale historier fortalt i litteratur og gennem medierne. En nation er ofte baseret på ideologien om et homogent fællesskab, der er afgrænset fra andre homogene fællesskaber i andre lande. Det er *ideen* om fællesskabet, der skaber nationen. Grænsedragningen og vores begrænsede mulighed for at kende hele befolkningen gør, at vi må forestille os et fællesskab på nationalt plan. Vi kender ikke alle hinanden, men **forestiller os** alligevel, at vi hører sammen.

Diskussion i klassen

For at reflektere over forskellen på forestilling og virkelighed kan eleverne diskutere:

- Er eleverne i klassen over jer klogere, sjovere og smartere i tøjet end jer, eller findes der et hierarki på skolen, der danner en forestilling om, at de ældste elever er bedre end de yngre?
- Kan man for eksempel gøre nogen til et mobbeoffer ved at bagtale vedkommende hver dag og derved bruge sproget til at bekræfte en dårlig forestilling om personen?
- Er Dronningen og kongefamilien af en finere og klogere race end resten af Danmark, eller tillægger vi dem en rolle som kongefamilie, der gør dem anderledes?
- Hvad sker der, hvis vores forestillinger og virkeligheden ikke passer sammen?
- Kan man skabe en virkelighed på baggrund af en forestilling?
- Hvordan kan man forestille sig en nation som homogen?
- Hvad er lettest at ændre – en forestilling eller virkeligheden?

I arbejdet med at rumme flere kulturer i skolen kan det være givtigt at arbejde med, hvordan klassens elever, bevidst eller ubevidst, opfatter det danske nationale fællesskab. Hvad forventer vi, at mennesker skal gøre, tænke og vide for at være danske?

Integration i forestillede homogene nationer

Hvis vi tror, vi lever i en homogen nation, risikerer vi at få problemer med de kulturelle forskelligheder, som eksisterer både lokalt, regionalt og nationalt. Det bevirker også, at indvandrere med en anden etnisk oprindelse, en anden historie og et andet sprog kan opfattes som en modsætning til ideen om det homogene nationale fællesskab. Indvan-

drernes forskellighed udfordrer og kan derfor forstyrre vores forestilling om homogenitet og orden inden for nationen.

Diskussion i klassen

Præsenter og diskuter begreberne assimilation (at gøre lig), segregering (at adskille) og integration (at gøre hel). Gennemgå med eleverne, hvad de enkelte begreber indebærer, og find eksempler til at belyse de tre forskellige begreber.

Fra teoretisk til praktisk anvendeligt kulturbegreb

I udviklingsprojektet blev de tre eksisterende forestillinger af kultur diskuteret ud fra lektor i kommunikation ved Roskilde Universitetscenter, Iben Jensens kulturforståelse. Hun deler kultur op i to grundlæggende forskellige begreber, som hun kalder henholdsvis *det beskrivende* og *det komplekse kulturbegreb*.

Det beskrivende kulturbegreb

“Arbejdsglæden stiger, når eleverne kan bruge deres kulturelle erfaringsbaggrund og identitet som ressource”.

Citat fra udviklingsprojektet

Det beskrivende kulturbegreb indeholder den kulturforståelse, vi har beskæftiget os med i nationsøvelserne. Det er den kulturforståelse, som de fleste af os anvender til daglig. Både når vi møder mennesker, som vi føler os forskellige fra, og når vi rejser til andre lande. Det beskrivende kulturbegreb er godt til at strukturere verden ud fra. Det kan anvendes til at dele folkeslag og lande op i forskellige kategorier og dermed skabe overblik i en ellers kompleks verden.

Det beskrivende kulturbegreb indebærer:

- At kultur er en afgrænset enhed, som ofte følger nationers grænser.
- At man vil søge at finde noget, man kan fastslå som for eksempel det særligt irakiske, det særligt danske, det særligt engelske osv.
- At alle i en nationalkultur deler værdier, regler og normer.
- At man kan forklare folks handlinger ud fra deres kulturbaggrund.

Det beskrivende kulturbegreb

Kultur som afgrænset
enhed, der ofte følger
nationens grænser og
bygger på ideen om
fælles værdier og normer.

Det komplekse kulturbegreb

Kultur, forstået som noget
man gør, frem for noget man
har, som en dynamisk proces,
der opstår mellem mennesker.

Begrebets begrænsning i forhold til kulturmødet

Det er ikke altid nok at ordne verden med udgangspunkt i det beskrivende kulturbegreb. Arrangementer og initiativer i forbindelse med integration bør have fokus på det alment menneskelige snarere end det etniske. Kulturmødet er først og fremmest et møde mellem forskellige mennesker.

Derfor kan det beskrivende kulturbegreb være en blindgyde, hvor forskelle, der ikke nødvendigvis har hold i virkeligheden, fastholdes. Bare fordi Aysuns forældre er af tyrkisk oprindelse, er det ikke sikkert, at hun går med tørklæde, og at hun faster.

Hvis man som person skal føle sig inkluderet kulturelt og nationalt, skal man have indflydelse. Man skal undgå at reducere folks handlinger til deres kultur. Når Ismail hiver bolden ud af armene på Laura, er det ikke, fordi han er araber, men måske fordi han ikke kan bede om den på dansk eller gerne vil være med i legen.

Erfaringer

Det enkelte menneske skal i forgrunden frem for kulturen. Her kan to andre af udviklingsprojektets observationer fremhæves:

- *Kultur kan bruges til at skabe sammenhold med nogen og udelukke andre.*
- *For at forstå andre mennesker bør man spørge åbent og fokusere på den enkelte person.*

Det komplekse kulturbegreb

“Kultur udvikler sig og ændres hele tiden”.

Citat fra udviklingsprojektet

Det komplekse kulturbegreb er formuleret som en kritik af det beskrivende kulturbegreb, så det bedre rummer den mangfoldige og foranderlige verden, vi i dag lever i.

Det komplekse kulturbegreb indebærer:

- At kultur ikke er noget, man har.
- At kultur er noget, man gør.
- At kultur er noget, som skabes mellem mennesker.
- At kultur altid er i forandring.
- At en persons handlinger ikke alene kan begrundes i personens kulturelle baggrund, da en lang række andre faktorer spiller ind, for eksempel køn, alder og uddannelse.

“Kultur kan ikke forhandles, kun forstås”.

Citat fra udviklingsprojektet

Erfaringer fra udviklingsprojekt

Læreren skal i arbejdet med kulturbegrebet skabe plads til, at eleverne kan have forskellige forståelser af begrebet, og at der skal være gensidig respekt forståelserne imellem.

Med udgangspunkt i udviklingsprojektets anerkendende pædagogik har flere af skolerne arbejdet med følgende problemstillinger:

- Hvordan kan læreren bidrage til, at tosprogede elever kan inddrage deres forskellighed i skolens hverdag på en anerkendende måde?

En af lærerne i projektet fortæller, hvordan en af de tosprogede elever, som ikke følte sig specielt dygtig eller anerkendt i klassen, fik et andet syn på sig selv og turde synge en raptekst, han selv havde skrevet, efter at klassen havde arbejdet med kulturforståelse.

Inspirationen kom fra en teaterforestilling på Betty Nansen Teatret i København, som klassen havde set, og hvor unge med forskellige kulturelle baggrunde optrådte som rollemodeller.

“Individet kan ikke repræsentere en hel nations kultur”.

Citat fra Udviklingsprojektet

I diskussionerne om kultur skal læreren være bevidst om den enkelte elevs baggrund. Tosprogede elever kan gøres til genstand for særlig opmærksomhed, som de ikke nødvendigvis bryder sig om, og stilles til ansvar for en hel gruppe eller nations generelle karakteristika. Opgaven er at tydeliggøre de mange forskelle, der eksisterer i klassen også blandt etnisk danske elever:

- Lene spiser risengrød juleaften, mens Anders får risalamande.
- Nikolaj bor i et kollektiv med sin far og seks andre, mens Oliver bor i en kernefamilie.
- Majas bedsteforældre er fra Polen.
- Louises mor er vokset op i en indremissionsk familie, hvor de ikke spillede kort eller dansede.
- Ninas far taler sønderjysk.

Ved at fremhæve alle elevers særlige kulturelle baggrund bliver det lettere at give plads til de tosprogede elevers forskellighed.

“Hvad er det egentlig vi går og tænker på? Hvad er det, vi går og gør med de mennesker? Vi har fokuseret på, at børnene skal tilpasses. De skal lære dansk. De skal lære at skrive og tale dansk. Og ikke andet... Men det er jo at sætte fokus forkert. Eller i hvert fald kan vi gøre udgangspunktet bredere og mere imødekommende. Og ikke bare lave de der etniske aftener, hvor de får lov til at lave lidt mad. Jeg har virkelig set undervisningen i et helt andet lys, end jeg så det i starten”.

Citat fra Margrethe Nissen, lærer på Nøddekovskolen

Øvelse Billedøvelse om danskhed

Formål

Formålet med øvelsen er at få eleverne til at sætte billeder og ord på kultur.

Forberedelse

Udvælg 20-30 billeder af Danmark. Billederne skal repræsentere Danmark bredt og kan for eksempel vise landskaber, bygninger, foreninger, sport, musik, kendte personer, kongehuset og traditioner. Desuden skal der være hvidt A4-papir til rådighed.

Instruktion

Billederne og de hvide A4-papirer lægges på gulvet eller på et stort bord i klasseværelset. Hver enkelt elev vælger et billede, som, de synes, bedst repræsenterer Danmark. Eleverne skal give billedet en overskrift. Hvis ingen af billederne falder i en elevs smag, kan eleven vælge et hvidt ark. Eleven giver dette ark en overskrift og et indhold i form af en tegning eller tekst.

Læreren kan eventuelt give eleverne ideer til, hvordan de kan formidle deres overvejelser om, hvad der bedst repræsenterer Danmark. En god idé er at lade eleverne opstille spørgsmål i deres fremlæggelser og ikke kun fokusere på svar. Læreren kan opfordre eleverne til at anlægge forskellige synsvinkler på deres valg.

Hver enkelt elev fortæller om sit billede og den valgte overskrift. Læreren og de andre elever kan spørge uddybende til elevens valg af billede, men skal ikke give en vurdering.

Diskussion/perspektivering

Øvelsen Billedøvelse om danskhed følges op af en diskussion i klassen, om hvad kultur er.

Læreren kan indledende spørge eleverne om, hvad, de mener, kultur er. Herefter præsenteres det beskrivende og det komplekse kulturbegreb. Ud fra denne præsentation kan eleverne diskutere, hvordan de to kulturbegreber kommer til udtryk i deres valg af billeder og deres fremlæggelser.

Øvelse Kulturelle fællesskaber

– Hvilke kulturelle fællesskaber indgår jeg i?

Formål

Målet med denne øvelse er at bevidstgøre eleverne om, hvilke fællesskaber de indgår i, og at disse er kulturbundne.

Forberedelse

Et ark i A3-størrelse per elev.

Instruktion

Eleverne skal lave en liste over de forskellige fællesskaber, som de i deres hverdag indgår i. Det kan for eksempel være fritidsinteresser, sport, spejder, fritidshjem/SFO etc. Det kan også være familie, gamle venner eller nye venner eller andet. Herefter skal eleverne nævne mindst tre kulturelle karakteristika for de fællesskaber, som de har oplyst. Det kan for eksempel være:

Sport:

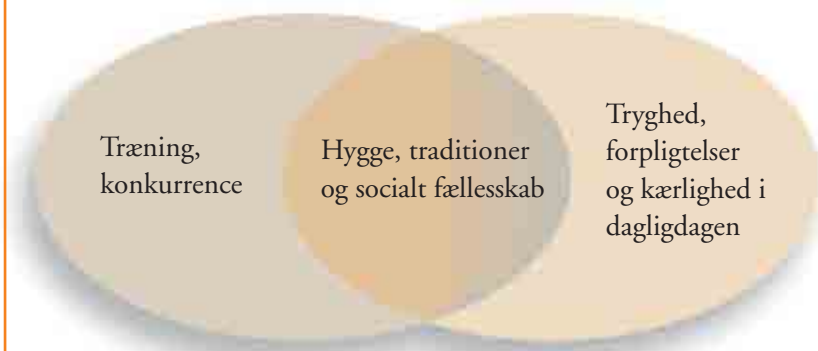
Træning
Socialt sammenhold/venskaber
Konkurrence
Holdtraditioner
Hyggeaftner

Min familie:

Tryghed og kærlighed
Hygge og socialt fællesskab
Forpligtelser
Praktiske opgaver
Dagligdag
Traditioner

Sportsgruppen

Min familie

Eleverne skal tegne deres fællesskaber som delmængder og fællesmængder. Der, hvor de forskellige karakteristika overlapper hinanden, tegnes en fællesmængde. Eleverne tegner således deres kulturelle fællesskaber ud fra de tre karakteristika, som de har fundet. Herved bliver det tydeligt, hvor de karakteristiske dele af gruppernes indhold overlapper. Der vil også være særskilte kulturelle karakteristika, der vil optræde som delmængder.

Diskussion/perspektivering

Efterfølgende diskuterer eleverne, at de som individer indgår i mange forskellige fællesskaber, som har særlige kulturelle karakteristika, og at de som individer indtager forskellige roller eller positioner i deres fællesskaber.

Kan en person reduceres til en kultur?

Kan et kulturelt fællesskab opfattes forskelligt af forskellige personer?

Skifter man roller, alt efter hvilket fællesskab man er i?

Er det svært at være i mange fællesskaber på en gang?

Perspektivering til det nationale fællesskab

For at gøre det beskrivende og det komplekse kulturbegreb nærværende for eleverne, kan læreren spørge dem, hvor mange der har Danmark på listen over de kulturelle fællesskaber, de indgår i, og få dem til at overveje, hvorfor de har/ikke har et sådant fællesskab på listen.

Læreren kan for eksempel spørge eleverne:

- Om det er de nære kulturelle fællesskaber eller det nationale fællesskab, der definerer en person?
- Hvilke fællesskaber, de mener, er vigtige at være opmærksom på, når de møder andre personer?
- Hvad betyder de sammenhænge, hvori man møder en person?
- Hvordan tror eleverne, man kan være del af Danmark i sin hverdag?

Øvelse “Her er mit liv!”

Integration af alle med udgangspunkt i den enkelte elev

Formål

Formålet med øvelsen er at give eleverne et bedre kendskab til hinanden og ad den vej få en større forståelse for hinandens forskelligheder og forebygge eventuelle konflikter. Eleverne skal se og opleve, at deres klassekammerater rummer andet og mere end det, de ser i skolen, ved at de hver især fortæller om deres liv fra fødsel til i dag.

Forberedelse

Det er en forudsætning, at læreren har et godt kendskab til eleverne i klassen. Læreren skal forberede sin egen historie og planlægge forløbet for øvelsen, som strækker sig over længere tid.

Læreren skal forberede sig i forhold til den enkelte elevs fremlæggelse og opfølgning. Hver elevs fortælling må vare cirka 20 minutter og tilrettelægges som en del af årsplanen, så der ikke går for lang tid imellem elevernes fortællinger.

Ved selve øvelsen indleder læreren med at fortælle sin egen livshistorie frem til 9. klasse. Læreren kan eventuelt tage udgangspunkt i sit private fotoalbum.

Instruktion

Eleverne orienteres om øvelsen “Her er mit liv!”, dens formål, og hvordan og hvornår de skal fremlægge. Efterfølgende fortæller læreren, at der er afsat cirka 15 minutter til hver elev, og at eleverne kan bruge billeder, personlige effekter mv. til at understøtte deres fortællinger.

Fortællingerne kan handle om:

- Hvor og hvornår blev du født?
- Hvor har du boet gennem tiden?
- Hvilke familiemedlemmer bor du sammen med?
- Hvordan er din families hverdag? Hvad laver I om aftenen?
- Er der noget, der er særligt vigtigt for din familie?
- Hvad gør dig særlig glad, og hvad gør dig ked af det?

Herefter fortæller læreren om reglerne for, hvordan eleverne i klassen skal forholde sig til hinandens oplæg

- Alt, hvad der bliver sagt, er fortroligt. Det betyder, at eleverne gerne må tale med de andre i klassen om det, men ikke med andre på skolen.
- Undrer eleverne sig over noget, skal de spørge den elev, det handler om, og ikke tale med andre om det.
- Eleverne må ikke gøre grin med noget, der er sagt.
- Oplever eleverne, at disse regler ikke bliver overholdt, skal de gå til læreren.

Læreren skal tydeligt afgrænse over for eleverne, hvor personlige eleverne bør være, og at det er den elev, som fortæller, der har ordet. Det er derfor vigtigt, at læreren understreger, at spørgsmål først må stilles bagefter.

Den første gang fortæller læreren sin livshistorie som en model for, hvordan eleverne kan udforme deres fremlæggelse. Det kan anbefales, at eleverne sætter sig på gulvet i en halvcirkel.

Kommentar til øvelsen

Denne øvelse kan være meget blottende, men rigtigt udført kan den berige elevernes opfattelse af hinanden og dermed bidrage til en større rummelighed i klassen.

Øvelsen er et bud på, hvordan man takler den hårfine balance mellem at bruge de enkelte elever i klassen som ressourcer, uden at skille eleverne ud. Da hver enkelt elev fortæller sin egen livshistorie, undgås uheldige generaliseringer i forhold til nationalitet, social og kulturel baggrund.

Erfaringer

Erfaringer med øvelsen

Læreren, der brugte øvelsen i projektet, observerede, at det generelt havde givet eleverne en større respekt for hinanden, som bagefter var med til at forebygge konflikter og fremme en konstruktiv kommunikation.